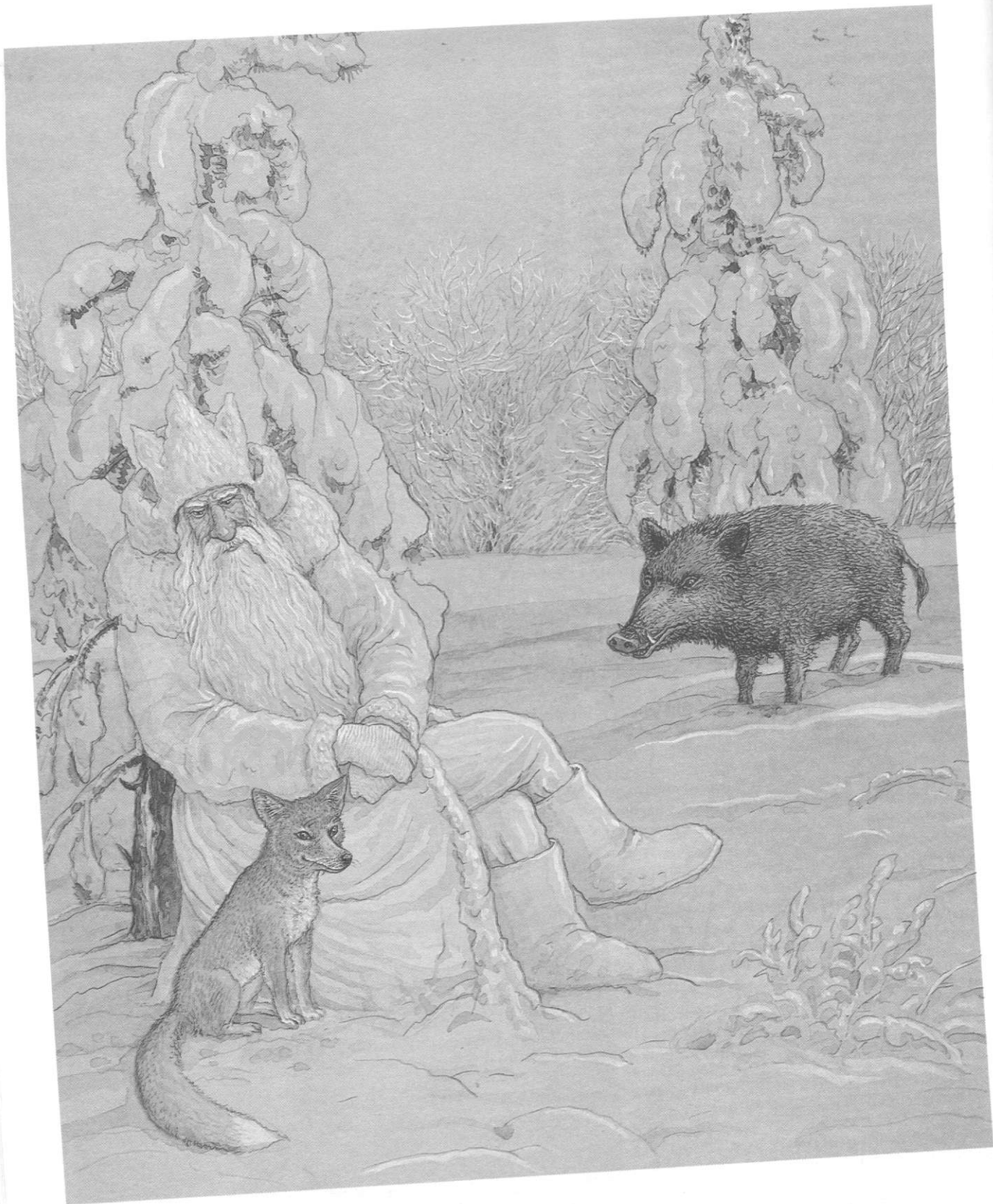

МАРОЗ, 1) персанаж *чарадзеіных казак* і каляндарных абрадаў. Узнік на падставе старажытнай міфалагічнай персаніфікацыі прыроднай стыхіі. Яго называлі Панам, Дзедам Марозам, Марозам Марозавічам. У нар. уяўленнях М. невысокага росту, з доўгай сівой барадой, у кажуху, валёнках і рукавіцах. Час яго ўладарання — зіма, якая патрабуе ад чалавека дакладнасці паводзін і не церпіць абьякавасці. Магчыма, таму М. стаў сімвалам парадку, строгасці, справядлівасці, праўдзівасці, суровасці. Да яго ставіліся з асаблівай павагай і пашанай, што вынікае з міфалагічнай даўніны, калі М. лічылі адным з волатаў-багатыроў, такіх, як Сонца, Вецер, якія маглі ўплываць на стан прыроды. Функцыянальна ён блізкі да Перуна, Вялеса, каваля, што здольны скаваць ваду «жалезнымі» маразамі.

У казках М. — татэм-першапродак, які пазней трансфарміраваўся ў продка-прашчур і стаў выконваць ролю чароўнага памочніка, які дапамагае чалавеку ў крытычнай сітуацыі. Вобраз М. набыў рысы Бога-ахоўніка, пазней багатыра, які займае высокае месца ў сацыяльнай іерархіі і надзелены правам выносіць жыццёва важны прысуд. У казцы «Чарадзеіныя падарункі» (СУС 564) М. спрабуе замаро-

Мароз.

зіць мужыка, які едзе ў лес па дровы ў састарэлым кажуху, але той скінуў кажух на зямлю і пачаў біць яго доўбняй, таму М. вымушаны быў адступіць. Але пана, які ехаў у багатай шубе і не захацеў нават паварухнуцца, ён замарозіў вельмі хутка. Праблемы сацыяльнай няроўнасці вырашаюцца ў казках пра бабіну дачку і дзедаву дачку (СУС 480° В), якую мачаха выгнала сярод зімы ў лес. М. дапамагае ёй, адорвае ўсім неабходным за яе паслухмянасць, ласкавасць, шчырасць. І, наадварот, марозіць самаўпэўненую і сварлівую дачку мачахі.

У абрадавай практыцы беларусаў М. выступае як адна са стыхій, якой нароўні з душами даўно памерлых прадкаў людзі прыносілі абавязковую рытуальную ахвяру. На Каляды ў час застоля гаспадар зачэрпваў першую лыжку куцці, стукаў ёю ў сцяну ці акно і запрашаў: «Мароз, Мароз, хадзі куццю есці! Каб ты не марозіў ячменю, пшаніцы, гароху, чачавіцы, проса, грэчкі і ўсяго, што мне Бог судзіць пасеяць». Гаспадыня таксама запрашала ў госці М. і прасіла, каб ён не марозіў расаду, моркву, агуркі, гарбузы, буракі. На працягу года існаваў шэраг дзён, калі ўшаноўваўся М.: Саракі, Вялікдзень, Юр'я, Ілья, Дзень святога Міхаіла. Паводле стану надвор'я ў гэтыя дні прадказвалі прылёт і адлёт птушак, час сяўбы і збору сельскагаспадарчых культур, ураджай ягад і грыбоў.

2) **Д з е д М а р о з, Л е д з я н ы** Д з е д, міфічная істота, якая ўвасабляе зімовы холад. Уяўляўся старым сівым дзедам з сінім або чырвоным, як бурак, носам. Яго валасы і доўгая барада былі пакрыты інеем, ці замест вусоў і барады ўніз да долу спускаліся соплі. Апануты ён быў у снегавую сярмягу, ці проста ў снег, лёд ды іней. Зімою Бог пасылае М., каб ён усюды праклаў масты цераз рэкі, азёры і балоты на карысць людзям. Нават тоўсты лёд стогне і скрыпіць, калі па ім ідзе М. Людзі дзякуюць Богу, калі ён дае здаравенныя маразы, бо тады добрая дарога і здаровае паветра. Трэск у кутках і начное стуканне падчас вялікага холаду прыпісвалі Ледзяному Дзеду, які мае звычай садзіцца на хаце. З мэтай задобрыць яго, каб ён не разваліў хату ды не памарозіў азімых, запрашалі страшнага дзеда на калядную вячэру: «Мароз, Мароз! Хадзі куццю есці!» Калі ж М. здараецца позна вясною ці вель-

мі рана ўвосень, а то і ўлетку, тады лічылі, што яго паслалі ведзьмы або ведзьмакі, М. заўжды любіць дужацца з сонейкам, але не можа яго пабароць і ў злосці кліча на дапамогу вецер. На Грамніцы (15 лютага) сонейка адразу можа растапіць бараду М. так, што з яе пацячэ, і прыходзіць канец панавання М. Гл. таксама *Зюзя*.

Літ.: Беларуская міфалогія. Мн., 2002. С. 11–12.

У. А. Васілевіч, І. І. Крук.